

Оригинални научни рад

Весна С. ЗАРКОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина / Лепосавић

ДЕЛОВАЊЕ ИСЕ БОЉЕТИНЦА УОЧИ ОТВАРАЊА РУСКОГ КОНЗУЛАТА У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ**

Апстракт: У раду се говори о улози Исе Бољетинца, који је уочи отварања руског конзулата био кључна личност у политичком животу Митровице и околине. Био је то период који су обележили разни арбанашки зулуми за које турске власти нису показивале спремност и одлучност да их спрече. Иса Бољетинац је у почетку представљао заштитника српског становништва, чији су конзули у Приштини забележили да није било злочина почињених са његове стране. Временом се Бољетинац од заштитника претворио у предводника акција уперених против Срба. Његова активност била је усмерена и против турских власти које су почеле да губе ауторитет међу Арбанасима, подржаних, пре свега, од стране Аустроугарске. Безакоње су појачавали разни арбанашки зборови чије су се одлуке односиле на отказивање покорности и избегавање обавезе у виду плаћања пореза султану и османској држави. До изражаја је долазила све већа одлучност и спремност Арбанаса да не дозволе отварање руског конзулата у Митровици. Такав став је био повод да Русија и њени представници реагују у Цариграду и затраже уклањање Исе Бољетинца из Митровичке казе. Султан је попустио пред руским захтевима и Иса је, након оклевања и постављања услова, отишао у Цариград. Његово одсуство из Митровице није допринело побољшању положаја српског становништва.

Кључне речи: Иса Бољетинац, Срби, Арбанаси, Митровица, Османско царство, руски конзулат.

На положај српског становништва и уопште на збивања у Митровичкој кази у последњој деценији XIX века, па све до почетка Првог светског рата, утицао је Иса Бољетинац. Рођен је 15. јануара 1864. у Бољетину, у близини Звечана, а живот је окончао 23. јануара 1916. године у Подгорици (Јовановић 2004: 702).¹ Његова породица се због крвне освете преселила из Истинића,

* Виши научни сарадник, vesna.zarkovic07@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2020-14/200020 од 24. јануара 2020. године.

1 Датуми у тексту су навођени по старом календару, онако како стоји у изворима.

у близини Дечана у село Бољетин које је припадало Митровичкој кази. Порекло им потиче из северне Албаније, од племена Шаља, које је важило за најсиромашније, осим једног одређеног броја од око 400, чији су припадници живели у Истинићу. Ово племе се налазило у сталном сукобу са племеном Гаши. Међусобна убијања и сукоби одражавали су се и на економску страну, а важно место заузимало је и манастирско имање, које је осим заштите турских власти имало и заштиту појединих Арбанаса из Дечана, међу којима се истицала и породица Рустема Кабаша. Она је дуги низ година важила за наследнике војводе дечанског манастира. Стални сукоби између завађених племена захтевали су и ангажовање султана који је августа 1879. године издао наредбу, након чега је дошло до склапања мира између двеју завађених страна (Микић 1988: 40).

Иса Бољетинац се као четрнаестогодишњи младић прикључио раду Призренске лиге 1878. године, а три године касније, 22. априла 1881. учествовао у бици код Сливова против турских снага (Elsie 2010: 56). У 34-ој години Бољетинац је успео да се наметне представницима Краљевине Србије који су службовали у Косовском вилајету, па је захваљујући њима 1898/99. године примио одређену своту новца, оружје, па и српску медаљу. Захваљујући примљеном новцу и части која му је указана са српске стране обавезао се да штити манастир Соколицу. Сачуван је податак да је Иса Бољетинац за пружене услуге и заштиту манастира од Србије добијао месечно по 15 наполеона. По угледу на њега, поједини злочинци су захтевали новчану надокнаду како би штитили српске светиње. Такав случај је био и са Шемсом, војводом манастира Црна Река, који је од тамошњег свештеника Павла Станића из Пазара захтевао исту суму, уместо дотадашњих 600 гроша које је примао годишње од цркве.²

С обзиром на чињеницу да је манастир Соколица био окружен арбанашким селима Засеље, Лисица, Кутловац, Стари Трг, Орахово, Бољетин и Жаже његов опстанак и сигурност, по казивању многих конзулу Тодору Станковићу, зависила је добрим делом од ангажовања браће Адемовића, Ахмета и Исе, чије су куће биле у близини (Иванић 1988: 224). Ахметова кућа се налазила на 800, док је Исина била удаљена 100 метара од манастира. Насупрот манастиру, са источне стране налазио се мајдан, одакле се вадило и обрађивало камење, које се касније извозило у Србију. Овај мајдан је припадао Иси Бољетинцу који је управо захваљујући експлоатацији камена увећао приходе. Иса и његов брат су важили за бунтовнике, не само Митровичке казе, него и ван њених граница. Упркос томе, Ахмет је 1895. године погинуо од стране неког Арбанаса из освете, а Иса се одметнуо од власти након убиства жандармеријског официра, који је покушао да га ухапси или убије због неког ранијег злодела. Тада је Исина махала спаљена, а Ахметова

2 Архив Србије (=АС), Министарство иностраних дела (=МИД) Политичко-просветно одељење (=ППО), 1902, ред 26 (I), III. Бр. 40, Цариник И. Илић – министру иностраних дела, Рашка 29. децембар 1901.

је остала у целости и у њој су му и даље живели мајка, жена и деца. Након тог догађаја Иса се настанио у селу Бање, у Пећкој кази на имању неког муслимана из Пећи. Отуда је слободно долазио у Бољетин, старао се о братовљевој породици и скупао усева са своје земље. Пошто се у том крају знало да је Иса био преке нарави, нико се није усуђивао да му науди, иако је од стране власти и суда био оглашен за одметника, на основу чега је свако могао да га убије. Жандарми су му се склањали с пута, бојећи се освете његових рођака. Многи догађаји у Митровичкој кази зависили су од Исе Бољетинца и турске власти су његово ангажовање користиле у одређеним тренуцима и ситуацијама. Зато је 1898. године био позван у Цариград, одакле се вратио са одликовањем и чином мајора. Том приликом турски султан Хамид је одликовао и његову мајку и два шурака (Станковић 1910: 170–171).

Иса Бољетинац је у то време сарађивао и са представницима Срба и његово понашање није стварало велике невоље српском становништву. Био је у контакту и са конзулима у Приштини који су га у одређеним ситуацијама ангажовали за извршавање појединих задатака. Приликом одржавања арбанашког збора у Пећи, јануара 1899. године, Иса Бољетинац је, са још једним Арбанасом из Дренице, био упућен од стране конзула из Приштине Светислава Симића, да присуствује скупу и обавести га о одлукама и насталој ситуацији (Зарковић 2015: 83).

Током 1899. године Митровичку казу, па и саму Митровицу, задесили су немири о којима говори више извештаја конзула Краљевине Србије из Скопља и Приштине. Конзул из Скопља Милосав Куртовић је 10. фебруара јављао о организовању вечерњег карневала неколико Срба у Митровици, који су маскирани ишли улицама у правцу куће где се манифестација одржавала. Том приликом су наишли на турску патролу, која је посумњала у њихове намере и привела их митровичком кајмакаму (управитељу). Вест се брзо проширила, па су локални Арбанаси појурили у кајмакамат (седиште управитеља). Тројица приведених Срба су побегли на спрат и спасили се захваљујући довитљивости кајмакама који их је обукао у друго одело. Један од приведених, Глигорије Костић био је сакривен испод канабета, али су га разјарени Арбанаси пронашли и убили. Најзагриженији противници српског народа су искористили овај случај да ухапшене прогласе комитама и оптуже их да су намеравали да запале џамију. Поред тога, тврдили су да су обучени у женска одећа и фереце упадали у харем и плашили Туркиње. Због овог догађаја и лажне пропаганде, вође из Митровице су побуниле Арбанасе у граду и суседним селима. Том приликом се окупило око три до четири хиљаде наоружаних који су запретили општим покољем Срба у Митровици (Перуничкић 1985: 330).

О овом догађају је био обавештен и валија (управник вилајета) у Скопљу, који је дошао у Митровицу са јаком пратњом од 900 добро наоружаних војника и личног гардом да онемогући побуну и покољ над Србима. Да би

прикупио што тачније информације, српски конзул из Скопља Милосав Куртовић послао је свог повереника Јевђу Фртунића да се детаљно информише о насталој ситуацији. Повереник је након обиласка Вучитрна и Митровице сачинио извештај у којем је навео да радило о Тирчету Сотировићу, Влаху из Крушева, Љубомиру Н. Марковићу, Глигорију Костићу из Пећи и Димчету, кројачу из Велеса. Из извештаја се даље види да је Мехмед онбаша кренуо чаршијом и почео да буни Турке и Арбанасе, који су предвођени Исијом Фератагићем³ намеравали да убију приведене. Убили су Глигорија Костића, а затим пуцали у мртво тело и набадали га ножевима. Фератагић је окупио 3000–4000 Арбанаса који су опколили хуђумат (зграду управе) и захтевали предају и остале тројице. У супротном, претио је да ће извршити покољ над свим Србима у Митровици. Међутим, митровички кајмакам није попустио, већ је о насталој ситуацији обавестио валију у Скопљу. Само дан касније, валија је стигао у Митровицу са два батаљона војске и једном батеријом топова. Ситуација је била толико напета да није смео да уђе у град, већ је одсео у касарни. Доведена војска је била распоређена на четири места окол, док је градом крстарила војна патрола, ради застрашивања побуњених. За то време валија је преговарао са вођама побуњеника, захтевајући да се умире и разиђу, а заузврат обећавао да ће се целим случајем и утврђивањем кривице ухапшених позабавити суд. Два дана касније, валија се са војском вратио натраг у Скопље, без икаквих резултата. Побуњеници се нису разишли, у вароши није успостављен мир, а српско становништво је остало незаштито. Међу Србима је завладао страх и нико од њих није излазио из својих кућа. Према овом извештају главни кривци за овај догађај у Митровици били су председник општине Мехмед ага Ђамиловић и Исија Фератагић, вође побуне и Иса Бољетинац који је исту могао да спречи, али није.⁴

Након повратка у Скопље и тврдњи да је у Митровици успостављен ред и да су главни кривци за арбанашке немире била четворица маскираних Срба валија је добио највеће одликовање. Награда и одликовање припало је и приштинском муфтији (главном свештенику).⁵ Турци су ширили само своју верзију приче и настојали да она буде једини извор и српским конзулима, који су насупрот томе, тежили да добију додатне информације. Сазнања до којих су дошли говорила су супротно и да су ухапшени српски младићи

3 У документима се за овог зликовца срећу разна имена, али у основи иста. Најчешће се среће име Исија, Исација, а ређе се помиње као Иса.

4 Архив Србије (=АС), Министарство иностраних дела (=МИД) Политичко одељење (=ПО), 1899, ролна 201, А/21, фасц. I, дос. III, бб, конзул С. Симић – министру иностраних дела, Скопље 31. јануар 1899; АС, МИД ПО, 1899, ролна 201, А/21, фасц. I, дос. IV, Пов. № 42, конзул С. Симић – С. Лозанићу, заступнику министра иностраних дела, Приштина 17. фебруар 1899; (Перунички 1985: 337–339).

5 АС, МИД ПО, 1899, ролна 201, А/21, фасц. I, дос. IV, Пов. № 42, конзул С. Симић – С. Лозанићу, заступнику министра иностраних дела, Приштина 17. фебруар 1899.

имали намеру само да се забаве, а не да узнемиравају и изазивају митровичке Арбанасе и Турке на побуну. За српске представнике је било карактеристично понашање турских власти које су дозволиле побуњеницима да смене митровичког кајмакама и поставе новог из своје средине. Упада у очи и чињеница да су Арбанаси пуцали у хуђумат, што представља атак на власт, која ни у том случају није предузела никакве мере да спречи напад и санкционише виновнике догађаја. Такав став власти наговештавао је Србима Митровичке казе нове недаће.⁶ До тада је Митровица представљала угледну трговачку варош, пред којом је била лепа будућност. Међутим, анархија која је захватила овај некадашњи „Париз на Косову“ унела је неспокојство међу Србима.⁷ Конзул Светислав Симић је насталу ситуацију забележио да Митровица предстаља место у којем „нигде се два Србина не могу видети“.⁸

До овог митровичког догађаја, по речима конзула Краљевине Србије у Приштини Светислава Симића, Иса Бољетинац је важио за заштитника Срба и није било забележено да је било ко погинуо од његове руке. До тада Иса није подлегао утицајима турских власти и поштовао је обичаје и предања свог племена. Овај догађај представља прекретницу у односу Исе Бољетинца према српском становништву Митровичке казе. На вест да су Срби кренули на Митровицу и да су ухваћене српске комите, Иса се међу првима укључио у настала збивања и успео да издејствује пријем код валије, упркос томе што је важио за одметника због убиства једног поручника и неколико војника. Након преговора, валија се вратио у Скопље, а Митровицу оставио без војничке заштите. Увиђајући да има углед код турских власти, Иса је почео да контролише ситуацију и ван Митровице, па је од попа Вукајла из Колашина захтевао да отпусти из службе заптију (жандара) хришћанина, постављеног од стране валије. У противном, претио је убиством што није прошло незапажено код српског конзула из Приштине, који је до тада имао другачије мишљење о Иси Бољетинцу. За конзула је ово била карактеристична појава и осликавала је тежње Арбанаса, које ће у наредним годинама доћи до изражаја (Перуничкић 1985: 366–367). Касније се у српској штампи о Иси Бољетинцу писало као о највећем тиранину над Србима, одметнику од власти и аустроугарском агенту (Станковић 1910: 171).

Иса је имао неограничену власт не само на територији Митровичке казе, него се укључивао у збивања и ван ње. Често је боравио у Пећкој кази,

6 АС, МИД ШПО, 1899, ред 173 (Ш), Пов. № 60, Извештај је упућен В. Ђорђевићу, министру иностраних дела из Скопља 7. фебруара 1899. године и није сачуван у целини. На основу рукописа закључујемо да је написан од стране М. Куртовића, конзула из Скопља.

7 АС, МИД ПО, 1899, ролна 201, А/21, фасц. I, дос. IV, Пов. № 57, конзул С Симић – С. Новаковићу, посланику у Цариграду, Приштина 3. март 1899; (Зарковић 2015: 85).

8 АС, МИД ПО, 1899, ролна 201, А/21, фасц. I, дос. IV, Пов. № 28, конзул С. Симић – В. Ђорђевићу, министру иностраних дела, Приштина 5. фебруар 1899; (Зарковић 2015: 85).

па и након сукоба између Фетаховића, по злу чувеним и Сејди Саке у селу Верићи. Међусобни арбанашки сукоби негативно су се одражавали на живот и сигурност Срба, који су и у тој прилици, у великом броју остали без крова над главом. Након пожара у којем су им изгореле куће, под ведрим небом, без стоке, хране и основних потребштина остало је 64 мушкараца и 51 жена (Перуничкић 1985: 408). Срби Митровичке казе су страховали да се сукоб из Пећке казе, не пренесе и на њихову територију, јер се у обрачун између Фетаховића и присталица Сејди Саке умешао и Иса Бољетинац са својих 25 другова на страни другог. У Пећ и Митровицу је дошао валија и након тога су се Арбанаси разбежали. Валијин долазак уливао је наду Србима Пећке и Митровичке казе да ће се ситуација смирити. Међутим, осим што је издавао наредбе за оправку путева Пећ–Беране и Митровица–Пећ и захтевао бржи рад на новотрасираном путу који је требало да долином Ибра, преко Рожаја повеже Митровицу и Беране, валија није предузео мере да заштити српско становништво. Једна чињеница која није прошла незапажена код Светислава Симића, конзула Краљевине Србије у Приштини је састанак Исе Бољетинца и митровичког кајмакама, након валијиног одласка из ових крајева. О детаљима се није знало, али је било очигледно да је Иса почео да игра кључну улогу на том простору (Перуничкић 1985: 410–411).

Османско царство је почетком XX века упадало у све већу кризу која је претила да угрози његов опстанак. Томе су доприносили бројни фактори међу којима су се истицали: грамзивост међу представницима турске власти који су користили сваку прилику да приграбе профит за своје потребе и међусобни сукоби арбанашких првака. Један од таквих сукоба догодио се између Исе Бољетинца и Шабана Коприве (Јагодић 2009: 59).

Двојица арбанашких првака из Митровице били су чланови исљахата (суда за умир крви), чији је рад је у почетку био уперен против Срба. Али, након неког времена, противно арбанашкој вољи, почеле су се доносити одлуке које су доприносиле рушењу угледа османске државе.⁹ Иса Бољетинац је постао члан исљахата захваљујући улози коју је имао у митровичком догађају, спречавајући да не дође до покоља. Од тада је у Митровици успостављен мир и спречено пљачкање, које се вршило наочиглед власти. Овакво стање није одговарало зулумћарима, па су ступили у савез са Шабаном Копривом који је у Иси видео свог супарника. Иначе, обојица су важила за људе који су убили по 20 до 30 особа, а према српском конзулу из Приштине међу њима је постојала разлика. По њему, Иса је убијао оне који су му договали крв, царске заштије и официре који су га гонили, док је Коприва био обичан зликовац и није бирао жртве. Желећи да преузме водећу улогу

9 АС, МИД ШПО, 1900, ред 22 (1), Пов. Бр. 28, конзул С. Симић – В. Ђорђевићу, министру иностраних дела, Приштина 14. фебруар 1900.

у Митровици, Шабан је планирао убиство Бољетинца које је спречено захваљујући пријатељском држању Ајдин бега, сина Али Драге и митровичког кајмакама. На тај начин су избегнути могући немири у Митровици који су се веома брзо могли проширити и на остале суседне крајеве. Убрзо након овог догађаја град је посетио мутесариф (начелник округа) у пратњи муфтије и заптијског бимбаше (мајора жандармерије). Одмах по доласку, прво су Турци трговци, а потом и Срби, предали писмени акт у којем су изјављивали да је у чаршији владао ред од Исиног избора за члана ислахата.¹⁰ Овај и слични сукоби арбанашких првака умногоме су допринели слабљењу утицаја представника турских власти у Косовском вилајету.

Ситуација је почела да се компликује и у суседним крајевима у којима су Арбанаси, удружени са појединим Турцима, отказивали покорност османским властима. У Дреници, Лабу и Ортаколу потписан је и упућен валији „мазар“ (меморандум) чија се садржина односила на непослушност, која се све теже могла контролисати. Поред тога, било је немогуће наплатити данак, а нарочито агнан (порез на стоку). Дошло је и до сукоба, због којих је била затворена чаршија у Митровици. Депешама из Скопља умољени су прваци из Вучитрна и Мула Зека из Пећи да помогну у смиривању ситуације. Једини који је из Вучитрна дошао у Митровицу био је Кариман ага Маџунац и захваљујући њему дошло је до измирења завађених. Иса Бољетинац је био задовољан јер су петорица његових противника била ухапшена, док се Шабан Коприва негде склонио.¹¹

Охрабрен заштитом коју је имао од турских власти, а и подршком и новцем са аустроугарске стране, Иса је почео да показује своје право лице. За српско становништво је стање у Митровици и околини постало несношљиво. Уследиле су бројне крађе, малтретирања и уцене које су наводиле поједине Србе да потраже спас у Краљевини Србији. Нарочито им је тешко падало приморавање на бесплатан рад и знатно већа обавеза коју су морали да на име десетка предају Иси Бољетинцу. Повереницима који су о насталој ситуацији обавештавали конзулат Краљевине Србије у Приштини било је немогуће да опишу све пљачке и глобе којима су били изложени Срби у Митровици и околини.¹²

Догађаји у Ибарском Колашину из 1901. и 1902. године и злочини почињени над српским народом у којима се истакао Иса Бољетинац обезбедили су му већи утицај код турских власти.¹³ Захваљујући позицији

10 АС, МИД ШПО, 1900, ред 22 (I), Пов. № 30, конзул С. Симић – В. Ђорђевићу, министру иностраних дела, Приштина 16. фебруар 1900.

11 АС, МИД ШПО 1900, ред 22 (I), Пов. № 30, конзул С. Симић – В. Ђорђевићу, министру иностраних дела, Приштина 16. фебруар 1900.

12 АС, МИД ШПО 1900, ред 22 (III), Пов. № 209, конзул Н. Настасијевић – А. Јовановићу, министру иностраних дела, Приштина 5. октобар 1900.

13 О збивањима у Ибарском Колашину детаљно: (Зарковић 2008).

и стеченом угледу успео је да, попут Мула Зеке и приштинског муфтије, крајем јула 1901. године добије у бесцење закуп десетка у селима Митровичке казе. Такав вид богаћења, на штету српског становништва, представљао је награду арбанашким главарима за учињена недела.¹⁴

Срби који су живели у селима Митровичке казе били су оптерећени десетком који је био знатно већи од оног који су плаћали Арбанаси. Као купац десетка јавља се Иса Бољетинац који је ту улогу преузео од Исије Фератагића. Бољетинац је био привилегован након Колашинске афере и ова улога је у неку руку представљала награду за злодела која је са својим помоћницима починио над српским становништвом у селима Ибарског Колашина (Јагодић 2009: 172).

Неједнакост у плаћању десетка српских у односу на арбанашка села Митровичке казе види се у табеларном примеру за 1903. и 1907. годину који је сачинио професор Милош Јагодић. Он наводи да је закуп једне српске куће 1903. био 2 пута скупљи, а у 1907. години 2,3, у односу на закуп једне арбанашке куће (Јагодић 2009: 173–174).

Албанска села	Број кућа	Цена закупа десетка у лирама		Лира по кући		Српска села	Број кућа	Цена закупа десетка у лирама		Лира по кући	
		1903.	1907.	1903.	1907.			1903.	1907.	1903.	1907.
Бањска	73	53	48	0,73	0,66	Стара Придворица	23	83	70	3,61	3,04
Кошутово	62	86	45	1,39	0,72	Колашинска Придворица	18	32	21	1,78	1,17
Сељанце	64	74	35	1,16	0,55	Житковац	20	69	85	3,45	4,25
Чабра	36	37	40	1,03	1,11	Липовица	17	38	50	2,23	2,94
Шипоље	49	19	33	0,39	0,67	Рударе	32	84	52	2,62	1,62
Ваганица	37	79	74	2,13	2	Грабовац	21	46	49	2,19	2,33
Врахим Кошутово	14	37	32	2,64	2,29	Оклаце	38	53	42	1,39	1,1
Бистрица	18	26	21	1,44	1,17	Брњак	42	63	87	1,15	2,07
Батахир	14	9	11	0,64	0,79	Вељи Брег	27	54	41	2	1,52
Брабовић	30	39	43	1,3	1,43	Коларе	20	70	70	3,5	3,5
Бољетин	16	19	14	1,19	0,87	Валач	10	34	38	3,4	3,8
Жаже	18	15	17	0,83	0,94						
Укупно	431	493	413	1,14	0,96		268	626	605	2,33	2,25

14 АС, МИД ШПО, 1901, ред 28, Б. Раденковић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Београд септембар 1901.

Срби су се налазили у незавидном положају и њихов опстанак захтевао је веће ангажовање Русије на Порти. Интервенција руских дипломата је утицала на султана да попусти и септембра 1901. године позове све виђеније арбанашке прваке у Цариград. Међу њима су се налазили: Иса Бољетинац, Шериф Кучица, Шабан Коприва и Елез ага Мустафагић. За разлику од Бољетинца, који се није одазвао султановом позиву, остала тројица су након неколико дана оклевања отишла преко Скопља за Цариград. Они су стигли до Скопља, а Шабан Коприва је успео да побегне и врати се натраг, у Митровичку казу. За то време Иса Бољетинац се најпре налазио у Пећкој кази, а затим у Бољетину, одакле је мирно посматрао ситуацију. Претпоставља се да је на његову одуку да се не одазове султановом позиву утицао Хамди паша, комесар пограничних трупа који је сматрао да ће временом руски утицај ослабити и султан одустати да гони арбанашке зликовце. То се заиста и догодило и већ септембра 1901. године из затвора су били ослобођени Шериф Кучица и Елез ага Мустафагић, који су се убрзо вратили у Митровицу и наставили са старим занатом.¹⁵

Повратак тројице познатих митровичких зулумћара, Шабана Коприве, Елез аге Мустафагића и Шерифа Кучице донео је нове невоље Србима Митровице и околине о чему сведочи и убиство Ђорђа Стерђевића.¹⁶ Права прилика да покажу моћ и представе се јачим и од турских власти указала им се на свадби Исе Бољетинца који се оженио трећом женом 25. септембра 1901. године. Свадби је присуствовало преко сто људи, од којих је око четрдесетак припадало убицама и одметницима. Предвођени Шабаном Копривом пуцали су из револвера и пушака, док је Исија Фератагић, Стерђевићев убица, наочиглед турских власти разигравао свог коња по митровичкој калдрми. Сведоци овог догађаја су били и поједини Срби, приморани да присуствују и на име поклона донесу једног вола. Српско становништво је било обузето страхом, не само због насилничког понашања арбанашких злочинаца и настале пуцжаве, него и због гласина које су се шириле међу митровичким Турцима о оснивању једног тајног арбанашког комитета за убијање Срба, на челу са Елез агом Мустафагићем (Перуничкић 1988: 106).

Међу Турцима у Митровици јавило се нерасположење и према Шемси паши, који је стајао на путу арбанашким кренама из Дренице и Пећке казе. Они су против њега покренули акцију, тврдећи да је спреман да их уништи. На то их је навела решеност Шемси паше и војске да се обрачуна са побуњеницима у Ђаковици. Његово одсуство због нереда у том граду била је права прилика да се противници организују и упуте молбу султану за уклањање

15 АС, МИД ШПО, 1901, ред 28, ШП бр. 2921, конзул М. Куртовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Скопље 4. новембар 1901; (Перуничкић 1988: 96–98, 102–103, 106; Јагодић 2009: 67).

16 О убиству Ђорђа Стерђевића вид. детаљно: (Секулић 2005а: 259–273).

из Митровице. Свој интерес у овој прилици и услед страха од Шемси паше нашао је и Иса Бољетинац који није смео да долази у Митровицу, него је за то чекао прави тренутак.¹⁷

Међутим, није прошло дуго времена Иса је успео да поправи односе са Шемси пашом. Поред тога, њега су, уз пашино одобрење, сви официри митровичког гарнизона посетили у кули у Бољетину.¹⁸ Иса Бољетинац је убрзо преузео власт у Митровици и постао неограничени владар за Митровичку и Новопазарску казу, а јачању угледа допринела је и смрт противника Мула Зеке у Пећи. Као прави самодржац, Иса је успео да покупи мухурове (печат) из свих села Митровичке и Новопазарске казе, окупирао митровички телеграф и од султана захтевао да одмах укине порез на наоружање и спрему војске од 6%, који је две године раније био уведен на све врсте пореза. Захтевао је да се, као и до тада, порез на овце плаћа сто пара по комаду, а не како је било прописано по 4½ гроша. У супротном, објавио је султану да ни Митровичка, ни Новопазарска каза неће плаћати држави порез. Нарођу је забранио да измирује своје обавезе и наредио да се порески чиновници убију у случају да се појаве по селима. Овакви Исини поступци дешавали су се наочиглед власти, војске и Шемси паше, а уједно и слабили султанов ауторитет међу Арбанасима. Он је на овај начин желео да издејствује именоване за мајора, сматрајући да су многи без икакве заслуге добили разне чинове. Док је Иса спроводио своју самовољу, положај српског становништва се погоршавао. Крађе, глобе, разбојништва, убиства, кулечења појединим насилницима постале су свакодневне појаве по селима, док се у градовима осећала несигурност и наставило малтретирање, а реакција турских власти скоро увек изостајала.¹⁹

Из Цариграда нису хтели да попусте пред захтевима које је диктирао Иса Бољетинац, плашећи се реакције Арбанаса из осталих крајева који су могли да истакну исте или сличне захтеве. Неплаћање пореза је за Османско царство представљало велики губитак у државној каси. Зато су покушали да на миран начин одобровоље Исусу, али је он остао при одлуци по којој су Митровица и цела њена каза престали да плаћају порез држави. Приштински мутесариф и Шемси паша су предлагали да се предузму одлучније мере за решавање овог проблема, али нису имали султаново одобрење. Упоредо са одлуком о неплаћању пореза дошло је до покрета који је имао за циљ да спречи отварање руског конзулата у Митровици. На његовом челу је стајао Иса Бољетинац. Он је у својој кули у Бољетину окупио бројне арбанашке

17 АС, МИД, ШПО, 1902, ред 26 (II), Пов № 12, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 22. јануар 1902.

18 АС, МИД ШПО, 1902, ред 26 (VI), Пов. № 48, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 12. март 1902.

19 АС, МИД ШПО, 1902, ред 26 (X), Пов № 91, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 9. јун 1902.

прваке пред којима је изговарао да је спреман радије да погине, него да дозволи долазак руског конзула. Сведок изговорених речи био је Србин из Житковца Милија Миленковић Влаић који је о детаљима збора обавестио српског конзула у Приштини. Истовремено је у митровичкој медреси био одржан скуп градских старешина и неких арбанашких првака из суседних каза на којем је договорено да се не дозволи отварање конзулата.²⁰

Потези Исе Бољетинца и осталих арбанашких првака, као и реакција турских власти, представљали су предмет интересовања српске стране. Начелник среза студеничког је обавештавао министра унутрашњих дела у Београду о зборовима и одлукама које су се доносиле на њима.²¹

Положај српског становништва не само Митровичке казе, него и Старе Србије и Македоније био је главна тема дипломата Краљевине Србије који су службовали у Османском царству. Бројна реакција са српске стране утицала су на Порту да предузима одређене мере, али се резултати нису видели на терену, већ насупротив, арбанашки зулуми су све више узимали маха. Смена појединих корумпираних представника власти и покушаји да се уклоне главни виновници нереда представљали су недовољне мере за поправљање положаја Срба. Политика из Цариграда била је заснована на повлађивању Арбанасима и за српске дипломате она је представљала корен свих нереда, због којих није било могуће успоставити ред у Старој Србији. Углед османских власти је опадао, а необузданост Арбанаса постајала све већа. Такво стање имало је далекосежне последице које су се испољавале потпуном анархојом. Зулуми над Србима постајали су бројнији и разноврснији, а зулумћари пролазили некажњено. Када се радило о односу према српском становништву, зулумћари су се међусобно штитили и пружали узајамну заштиту. Такав случај је био и са Ивзом Мујчиновићем који је након убиства кмета Анта Јеличића у Новом Пазару уточиште пронашао код Исе Бољетинца.²²

Немар османских власти, недовољне мере и учестали извештаји о страдању својих сународника у Старој Србији утицали су на веће ангажовање дипломата из Београда. Председник Владе и министар иностраних дела Михаило Вујић предлагао је посланику у Цариграду Сави Грујићу мере које је требало захтевати од Порте. Оне су подразумевале да се Арбанаси разоружају или и Србима дозволи да се наоружају, да се гарнизони у свим центрима појачају војницима из удаљених крајева, да се смене неодговорни и непредузимљиви чиновници и уместо њих поставе способни који би спроводили закон и на тај начин заштитили хришћане. Поред тога, требало је захтевати административно–судске реформе, реформу аграрних односа

20 АС, МИД ШПО, 1902, ред 26 (XI), Пов. № 102, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 30. јун 1902.

21 АС, МИД ШПО, 1902, ред 26 (XI), Пов. № Поверљиво, министар унутрашњих дела Н. Стевановић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Београд 8. јули 1902.

22 *Дипломатска йрејиска*, 264, док. 180.

и кажњавање појединих зулумћара, међу којима су се налазили и Исија Фератагић и Иса Бољетинац из Митровице.²³ Овако формулисани захтеви имали су за циљ да помогну хришћанском становништву у Старој Србији и према мишљењу Владе из Београда допринели би завођењу реда, који је био у складу са интересима османске државе и европских сила. Задатак који је био постављен посланику Грујићу подразумевао је да задобије и заинтересује све водеће кругове у Цариграду, а пре свега руског амбасадора. Упредо са тим, о захтевима српске Владе био је упознат и отправник руских послова у Београду Павле Мансуров, који је обећао да ће преко свог Министарства иностраних дела затражити помоћ у Петрограду од министра иностраних дела грофа Владимира Ламздорфа. Такође, сматрало се да би успеху дипломатске акције, покренуте са српске стране, допринела подршка Владе Кнежевине Црне Горе.²⁴ Заједничка акција двеју држава знатно би утицала, на веће ангажовање руских дипломата у Цариграду, на поправљање положаја српског становништва у Косовском вилајету и на одлучност турских власти да се обрачуна са Арбанасима (Војводић 1999: 159–171). Овакав став Краљевине Србије дошао је до изражаја средином априла 1901. године када је изабрана влада Михаила Вујића која је била спремна да се озбиљно приближи Русији и балканским земљама. Промена спољне политике Краљевине Србије и ослањање на Русију изазвала је незадовољство Аустроугарске која је појачала активности у Косовском вилајету (Војводић 1999а: 152).

Упркос ангажовању српских и руских дипломата да се предузму мере којима би се успоставио ред у Старој Србији није било одлучнијих корака из Цариграда. Русија је желела да искористи право по којем је добила могућност да отвори конзулат у Митровици (Секулић 2005: 139–153). Своју замисао није могла одмах да спроведе јер су се Арбанаси противили реализацији ове идеје. Међутим, противљење Арбанаса, на челу са Исом Бољетинцем није спречило послугу конзула да са стварима допутује у Митровицу, али не и да остане у граду (*Znaimer Tagblatt*, 12. 09. 1902: 2). Понашање митровичког кајмакама ишло је у прилог Арбанасима који нису дозвољавали долазак руског конзула. Тим поводом у дућану Ибрахима Деве Нишлије одржан је и збор којем су присуствовали Иса Бољетинац, Зејнул ага Шишковић из Вучитрна, пуковник Бахтијар бег, војни командант, Сулејман бег Ченгић, аустријски платежник, Хусејин Хајровић из Никшића и потпуковник у пензији Сали беј, такође аустријске присталице. На састанку, одржаном уз одобрење Шемси паше била је донета одлука да се послуга протера, а новоименованом конзулу не дозволи долазак у Митровицу. Решење са овог збора лично је митровичком кајмакаму уручио Иса Бољетинац.

23 АС, МИД ППО, 1902, ред 26 (XIII), ПП Бр. 3051, Министар иностраних дела – Посланству у Цариград, Београд 14. август. 1902; *Дипломајска йрејиска*, 266–270, док. 181.

24 *Дипломајска йрејиска*, 276–278, док. 186.

Истовремено је упутио телала по граду и запретио сваком Митровчанину који се буде усудио да прими конзулове људе и ствари. Исина заповест је морала да се поштује, ствари су привремено биле смештене у касарни, одакле су убрзо упућене у Скопље.²⁵

Онемогућавање арбанашких првака, предвођених Исом Бољетинцем да Русија отвори конзулат у Митровици изазвало је бројне реакције њених дипломата и представника у престоници Османског царства.²⁶ У Митровици се говорило да је из Цариграда стигла депеша којом се позива Иса. Овакве вести су у њему изазвале неизвесност и неспокојство. Зато је харем изместио у Бању, у Пећкој нахији, са браћом остао у Бољетину и око себе окупио своје присталице. Према некој процени око њега је било до 300 арбанашких првака који су разматрали одлазак у Цариград. Познати Акиф бег из Новог Пазара, којем је Иса раније издејствовао повратак из Цариграда, понудио је помоћ од 2.000 Арбанаса. Поред људства, помоћ је стизала и у храни и стоци, отиманој углавном од Срба који су били жртве Исине самовоље.²⁷

Док је Иса са својим присталицама боравио у Бољетину и правио планове, његов одлазак је био непознаница за поједине дипломате. У међувремену је руски посланик Зиновјев саопштио Сави Грујићу да је са неким рођаком ухваћен и спроведен у Цариград.²⁸ За разлику од ове вести, конзул из Скопља Милосав Куртовић је располагао информацијом да је Бољетинац био спреман да отпутује у Цариград, али је у Митровицу стигла депеша да не креће на пут. Ова вест изазвала је не само Исино одушевљење, него и осталих Арбанаса који су прослављали и пуцали у граду. За њих је то представљало помиловање од стране султана и Иса је као слободан човек, у друштву пратње кренуо пут своје куће.²⁹

Прави карактер Исе Бољетинца и других арбанашких зулумћара показао се у јесен 1902. године приликом обрачуна турских власти са арбанашким зулумћарима у Дреници и Пећкој кази. Држава је реаговала слањем трупа регуларне војске, али оне нису биле довољне па се очекивало појачање. Телеграфска линија између Митровице и Скопља била је у прекиду. На другој страни, према наводима аустријске штампе, у кули Исе Бољетинца окупили су се Арбанаси који су протестовали против руског конзулата

25 АС, МИД, ШПО, 1902, ред 26 (XIV), Пов № 124, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 23. август 1902; АС, МИД ШПО, 1902, ред 26 (XIV), ШП Бр. 938, посланик С. Грујић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Цариград 23. август 1902.

26 Руски конзул у Скопљу је оштро протестовао и тражио да се Иса Бољетинац из Митровице који је издавао упутства за спречавање отварања руског конзулата оштро санкционише (*Vikowinaer Rundschau*, 12. 09. 1902: 4).

27 АС, МИД ШПО, 1902, ред 26 (XIV), Пов. № 128, конзул С. Аврамовић – П. Велимировићу, заступнику министра иностраних дела, Приштина 30. август 1902.

28 *Дипломајска йрејиска*, 300–301, док. 201.

29 *Дипломајска йрејиска*, 301–303, док. 203.

(*Ostdeutsche Rundschau*, 22. 09. 1902: 2; *Das Vaterland*, 22. 09. 1902: 2). Тада је одред турске војске под командом Шемси паше, који је био одлучан да спроведе одлуке Порте, дошао у Дреницу да тамошње становништво примора на поштовање закона и плаћање пореза који су избегавали у претходних двадесет година. Одлучност Шемси паше изазвала је страх код локалног становништва, па и код Исе Бољетинца, који му је изразио покорност и обавезао се на поштовање закона. Овакво Исино понашање није било дугог века јер је након повлачења војске наставио са зулумима.³⁰

Иса је наставио да пркоси турским властима, а главне жртве његове самовоље били су Срби Митровичке казе који су у том тренутку једини спас видели у отварању руског конзулата. Његово понашање приликом доласка конзулове послуге, нагнало је руске дипломате да изврше јачи притисак у Цариграду и од султана затраже уклањање из Митровице. Султан је пред руским захтевима попустио и Бољетинцу упутио позив. Уместо да се одазове позиву, он је султановом секретару послао телеграм следеће садржине: „У Стамбол доћи нећу. Не оставе ли ме власти на миру, скупићу 15.000 Арнаута, прећи српску границу, палити и убијати докле год будем могао да продрем; знам да ћу тамо наћи гроб, али ми је драже овако јуначки свршити, него бити удављен у Босфору“. Поред његовог, у Цариград су били упућени и телеграми из Митровице, Вучитрна, Приштине, Новог Пазара, Пећи и Ђаковице у којима се истицало да Иса нема никакву кривицу, да је потребан Митровици, мухамеданцима и самој Царевини.³¹

Иса Бољетинац у том тренутку није видео излаз из ситуације у којој се нашао, па је решио да истраје у својој одлуци и не одазове се султановом позиву. У међувремену је покрет Арбанаса почео да се шири по осталим крајевима Косовског вилајета, а из Цариграда су Иси почеле да стижу понуде. Најпре му је био понуђен чин бинбаше (мајора), али под условом да има службу у Новом Пазару. То није задовољило његове жеље, па му је била понуђена и служба у Сјеници. Када је одбио и ову понуду, Шемси паша му је предлагао да се на одређено време од два до три месеца склони у Солун, у супротном имао је наредбу да предузме мере. Ису је наљутило сазнање добијено од једног пријатеља Арбанаса из султановог окружења да му се у Цариграду спрема прогонство, а можда и смрт. Присетио се похода на Колашин, који је по наредби тадашњег приштинског мутесарифа Џемал беја и пограничног инспектора Хамди паше спровео и није заборавио да након тога није добио чин јузбаше (поручника). Сматрао је да протеривање конзулове послуге припада његовој заслуги, за коју адекватно није био награђен. Таква помисао изазивала је у њему бес и нагнала да се пред бројним

30 *Дипломајска њрејиска*, 317–318, док. 213.

31 АС, МИД, ПШО, 1902, ред 26 (XVI), Пов № 154, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 1. октобар 1902.

арбанашким првацима закуне речима: „Валах учинићу за ово какав шер (штету) цару, какав му нико одавно учинио није“.³²

Исино расположење и намере једино су ишле у прилог Аустроугарској чији су агенти непрестано крстарили на терену од Пљеваља до Митровице и намеравали да ситуацију преокрену у своју корист. Они су успешно уверавали Ису и његове присталице да Русија жели да отварањем свог конзулата припреми терен за окупацију Косова и северозападних страна вилајета од стране Србије. Аустроугари су своје циљеве спроводили користећи се новцем и сазнањем да Иса не поседује вредно непокретно имање, да је грамзив и да пуно троши. Они су вешто користили Исину ситуацију и особине, храбрећи га да истраје у започетом послу. Охрабрен подршком са аустроугарске стране, Иса је у Бољетину окупао Арбанасе Митровичке, Новопазарске, Пећке и Приштинске казе и говорио да ће извршити напад на српску границу. До 18. октобра увече из поменутих крајева је дошло 4.500–5.000 оружаних Арбанаса. Они су се окупили око куле у Бољетину, заузели оближњи манастир Соколицу и шуму изнад њега. Овај покрет је заплашио турске власти, о чему говори податак да је у Бољетин, отишао цео митровички меџлис–идаре (административни савет) са кајмакамом на челу. Убеђивали су га да одустане од напада на српску границу и Колашин и обећавали солидарност и подршку за акцију против отварања руског конзулата. Међутим, Иса је остао упоран и настојао је да по сваку цену оствари своје намере. Ситуација је била напета, а кајмакам и Шемси паша су је представљали крајње драматичном, па су се тим и изговарали пред митрополитом Нићифором и одбили да му доделе заштијску пратњу (жандармеријску пратњу) коју је тражио када је намеравао да посети манастир Соколицу.³³

Иса Бољетинац није био усамљен у својим намерама које су попримале обележје народног незадовољства. Томе је допринео и збор Турака у митровичком хућумату, на којем су учествовали и изасланици Арбанаса из Новог Пазара, Сјенице, Вучитрна и Пећи. На састанку је био постигнут јединствен став да се осујети долазак руског конзула у Митровицу и о томе је султан био обавештен телеграмом.³⁴

О активностима и намерама Исе Бољетинца и његових присталица детаљно је био обавештен и конзул у Приштини Сима Аврамовић. Он је сматрао да се у том тренутку акција предвођена Исом не би могла сузбити

32 АС, МИД ПШО, 1902, ред 26 (XVII), Пов. № 164, конзул С. Аврамовић – В. Антонићу, министру иностраних дела, Приштина, 20. октобар 1902.

33 АС, МИД ПШО, 1902, ред 26 (XVII), Пов. № 164, конзул С. Аврамовић – В. Антонићу, министру иностраних дела, Приштина, 20. октобар 1902.

34 АС, МИД ПШО, 1902, ред 26 (XVII), Пов. № 164, конзул С. Аврамовић – В. Антонићу, министру иностраних дела, Приштина, 20. октобар 1902; АС, МИД ПШО, 1902, ред 26 (XVII), ПШ. № 4095, конзул С. Аврамовић – Министарству иностраних дела, Приштина 19. октобар 1902.

без жртава, али би султану Абдул Хамиду донела резултате и спречила сличне покрете који су слабили његов ауторитет и наносили штету Османском царству. Конзул Аврамовић је веровао и у спремност Исиних присталица да изврше напад на српску границу из Новопазарске казе, али није искључивао ни могућност напада и јужније из Ибарске долине. По њему је успех Арбанаса у спречавању отварања руског конзулата могао да има далекосежне последице и да се одрази на акцију Турака и Арбанаса из Приштинског санџака, од које су стрепели и виши чиновници у приштинском хућумату.³⁵

Начињеним потезима и претњама Иса Бољетинац је остварио двоструку намеру, осујетио је долазак руског конзула и успео да остане у Бољетину. Након одређеног времена проведеног у својој кули, у јакој пратњи својих присталица отишао је у митровички хућумат на састанак са кајмакамом и Шемси пашом. Према мишљењу српског конзула овај састанак ишао је у прилог Иси Бољетицу који је успео да као одметник од власти отпочне преговоре са турским званичницима.³⁶

Поступци Исе Бољетинца доприносе сагледавању целокупне ситуације и држању представника османске власти не само у Митровици и околини, него и шире. Иса је бројне султанове позиве да оде у Цариград игнорисао захваљујући необјективним рапортима Шемси паше, који се изговарао чињеницом да не постоје услови за његово хапшење. Као оправдање је наводио неприступачност места на којем се налазила његова тврда кула, саграђена од тесаног камена. Не зна се тачан разлог због којег Шемси паша није предузимао радикалније мере према арбанашким одметницима, па и према Иси. Конзул Србије у Приштини је изражавао сумњу по овом питању и у својем извештају упућеном у Београд износио мишљење да се све радило уз одобрење из Цариграда. Чињеница је била неспорна да је Бољетинац имао подршку не само турских власти, него и са стране. На његову одлуку да истраје у замишљеним поступцима према српском становништву утицало је и мишљење виђенијих Турака у Митровици, аустроугарских присталица, међу којима је био имућни и угледни трговац Ибрахим Дева. Подршка је била отворенија и израженија након одлуке руске владе да отвори свој конзулат у Митровици. Вест о решености Русије да упути конзула још више је раздражила Ису Бољетинца који је био одлучан да истраје у својој намери и спречи отварање конзулата у Митровици. Руске дипломате у Цариграду су вршиле притисак на Порту која је попустила. Султан је поново упутио позив и Иса је након постављених услова, којима се

35 АС, МИД ШЮ, 1902, ред 26 (XVII), Пов. № 164, конзул С. Аврамовић – В. Антонићу, министру иностраних дела, Приштина, 20. октобар 1902.

36 АС, МИД ШЮ, 1902, ред 213, Пов. № 179, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 17. новембар 1902.

гарантовао живот, брз повратак у Митровицу и лична пратња, одучио да отпутује у Цариград. Ови услови су били предочени првом султановом секретару Тахсин бегу. На име путних трошкова султан је послао сто златних турских лира.³⁷ Након постигнутих преговора Иса је стигао у Цариград (*Мале новине*, 25. 11. 1902: 3).

Поред наведеног, султан је помиловао Ису за ранија убиства турских војника, као гаранцију потписао ираду и дозволио му да путује наоружан. Поддршка није изостала ни од арбанашких првака из Пећке, Новозарске, Приштинске, Митровичке и Вучитрнске казе који су обећавали да ће код султана инсистирати на брзом повратку у Митровицу. Телеграм такве садржине, упућен султану потписали су Зејнел бег Махмутовић из Пећи, Зејнул ага Шишковић из фиса (племена) Маџунаца из Вучитрна, Акиф бег из Новог Пазара и Садик Алач из Приштине. Непосредно пред полазак Иса је као главне кривце означио Колашинце, изговарајући следеће речи: „Ја одох у Стамбол. Ако се не вратим ваша је срамота. Ако ме тамо изгубе, тражите ме од Колашина!“ Ове речи изазвале су страх и неспокојство код српског становништва које је сумњало у искреност османских власти, јер су мислили да ће се Иса, попут осталих, вратити натраг из Цариграда јачи и бахатији него што је био.³⁸ Порта је остала при ставу да се ситуација у Митровици стишала, да се Иса неће вратити и да Русија може да реализује започети посао (*Мале новине*, 29. 11. 1902: 2).

Исин одлазак у Цариград пружао је могућност да руски конзул допутује у Митровицу. Иза бројних арбанашких поступака и неодобравања присуства руског конзула стајала је Аустроугарска, која је желела да отвори свој конзулат у овом граду. По речима Грка Софоклеса Велидиса, трговца и ортака лифераната Турака у Митровици, изреченим српском агенту Ђићарићу, тежња Аустроугарске да преко конзулата оствари своје интересе била је нескривена и о томе се јавно говорило. Њени представници у Цариграду су се залагали да добију егзекватуру за аустријског конзула у Митровици. Желели су да спрече отварање руског конзулата, а кад им то није пошло за руком, намера им је била да на неко време одложе реализацију ове идеје. Правог савезника су нашли у Иси Бољетинцу, који је радио за њихове интересе и важио за аустроугарског човека.³⁹

Аустроугарска је постала активнија на терену, подстрекивала Арбанасе на побуне и противљење реформама којима би се поправио положај хришћана у Косовском вилајету. Тема о којој се расправљало на арбанашким скуповима, поред реформи било је отварање руског конзулата у Митровици.

37 *Дипломатска йрејиска*, 349–351, док. 229.

38 АС, МИД ПШО, 1902, ред 26 (XIX), Пов. № 189, конзул С. Аврамовић – В. Антонићу, министру иностраних дела, Приштина 24. новембар 1902.

39 *Дипломатска йрејиска*, 359, док. 234.

То је изазивало незадовољство Арбанаса и доприносило јачој анархији која је користила Аустроугарској. Њени бројни агенти који су деловали на простору Старе Србије користили су сваку прилику да објаву реформи употребе као погодно средство за изазивање сукоба и остварење својих циљева.⁴⁰ Као прилог овој тврдњи говори податак да је гаваз (стражар) аустријског конзулата у Скопљу редовно одлазио у Митровицу и преузимао пошту тамошњих агената. На приче да ће се отворити руски конзулат, аустријски гаваз је саветовао Турке и римокатолике да се буне и не допусте отварање истог.⁴¹ Упоредо са аустроугарским плановима ишли су и захтеви појединих арбанашких првака и интереси фисова који су, противићи се реформама, тражили повратак Риза бега, Муртеза паше, Исе Бољетинца, протеривање Шемси паше, укидање осмине и др.⁴²

Знајући да има подршку, Иса се у Цариграду надао скором повратку. Отуда је писао својој мајци Ајши и саопштавао јој у каквим се условима налази. Наводио је да није притворен, већ да борави у конаку Бећир аге и да дневно добија 10 до 12 врста јела. Од ње је захтевао да му набави довољну количину масла и сира и наговештавао јој да очекује скори повратак сина. Поред осталог, у писму је нагласио да се одлука донета у његовој кући, која је подразумевала да Арбанаси ни под каквим условима неће дозволити отварање руског конзулата, мора поштовати. Одсуство Исе Бољетинца није допринело смиривању ситуације и побољшању положаја српског становништва Митровичке казе. Напротив, многи његови пријатељи су искористили ту ситуацију и позивајући се на Исин ауторитет наставили да и даље уцењују и глобе Србе који су пред притисцима пребегли у Србију.⁴³

Упркос противљењу Арбанаса Русија је отворила свој конзулат у Митровици. Између војске и јаких арбанашких трупа дошло је до сукоба у којем је Шчербина рањен (*Neue Schlesische Zeitung*, 15. 04.1903: 1–2), али је убрзо подлегао повредама. Ни смрт руског конзула није допринела да Иса Бољетинац промени свој став. У разговору са султаном, вођеним у присуству тумача Арбанаса Таксин паше, Иса је истицао да је то политичка ствар и да „они у срцу своје отаџбине“ не могу дозволити отварање руског конзулата у месту у којем не живи ниједан Рус. Такође, захтевао је да у пратњи конзула не буде гаваза Козака, већ да буде сачињена од Арбанаса (*Мале новине*, 28. 03. 1903: 2). Његове речи осликавале су и став осталих арбанашких

40 *Дипломајска ѝрејиска*, 491–494, док. 294.

41 АС, МИД ШЈО, 1902 (VII), ред 26, Пов. № 53, конзул С. Аврамовић – М. Вујићу, министру иностраних дела, Приштина 17. март 1902.

42 *Дипломајска ѝрејиска*, 494, док. 294.

43 АС, МИД ШЈО, 1902, ред 26 (XIX), Пов. № 12, Саслушање бегунца Василија Мијатовића, трговца из Митровице, Куршумлија 23. децембар 1902.

првака који ће појачати притиске над српским становништвом и изазвати реакцију великих сила чије ће ангажовање знатно допринети слабљењу Османског царства. Иса Бољетинац је био у прогонству све до 1906. године (Јагодић 2008: 123).

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Архив Србије, Министарство иностраних дела, Политичко–просветно одељење.
Архив Србије, Министарство иностраних дела, Политичко одељење.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Иванић 1988: Иван Иванић. „На Косову. Са Шара по Косову на Звечан“. *Савременици о Косову 1852–1912*. Београд: Српска књижевна задруга, 216–228.
- Перуничкић 1985: Бранко Перуничкић. *Писма српских конзула из Приштинине 1890–1900*. Београд: Народна књига.
- Перуничкић 1988: Бранко Перуничкић. *Сведочанство о Косову 1901–1913*. Београд: Научна књига.
- Станковић 1910: Тодор П. Станковић. *Пушине белешке по Сјаврој Србији 1871–1898*. Београд: Штампарија Ђ. Мунца и М. Карића.
- Ђоровић 1933: Владимир Ђоровић. *Дипломатска историја Краљевине Србије*, књига прва. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.

ЛИТЕРАТУРА

- Војводић 1999: Михаило Војводић. „Политичка акција Србије и Црне Горе у Цариграду 1901. године“. *Пушине српске дипломатије*. Београд: Слио, 159–171.
- Војводић 1999а. Михаило Војводић. „Рад Србије на остварењу пројекта Јадранске железнице 1901. године“. *Пушине српске дипломатије*. Београд: Слио, 150–158.
- Elsie 2010: Robert Elsie. *Historical Dictionary of Albania*. Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press.
- Зарковић 2008: Весна Зарковић. *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*. Приштина / Лепосавић: Институт за српску културу.
- Зарковић 2015: Весна Зарковић. „Збор Арбанаса у Пећи 1899. године и његове последице“, *Башићина*, св. 38. Приштина / Лепосавић: Институт за српску културу, 79–92.
- Јагодић 2008: Милош Јагодић. „Бољетинац Иса“. *Енциклопедија српског народа*. ур. Радош Љушић. Београд: Завод за уџбенике.
- Јагодић 2009: Милош Јагодић. *Српско–албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*. Београд: Завод за уџбенике.
- Јовановић 2004: Вл. Јовановић. „Бољетинац Иса“. *Српски биографски речник 1*. ур. Младен Лесковац, Александар Форишковић, Чедомир Попов. Нови Сад: Матица српска.
- Микић 1988: Ђорђе Микић. *Друшћивене и економске историје косовских Срба у XIX и почетком XX века (од чифчијства до банкарства)*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Секулић 2005: Весна Секулић. „Отварање руског конзулата у Косовској Митровици“, *Башићина* св. 19. Приштина / Лепосавић: Институт за српску културу, 139–153.

Секулић 2005a: Весна Секулић. „Убиство Ђорђа Стерђевића (Етничко чишћење и немоћ дипломатије), *Башићина* св. 18. Приштина / Лепосавић: Институт за српску културу, 259–273.

ШТАМПА

Мале новине, 1902, 1903.

Bukowinaer Rundschau, 1902.

Das Vaterland, 1902.

Neue Schlesische Zeitung, 1903.

Ostdeutsche Rundschau, 1902.

Znaimer Tagblatt, 1902.

Vesna S. ZARKOVIĆ

THE EFFORTS OF ISA BOLETINI BEFORE THE OPENING
OF THE RUSSIAN CONSULATE IN KOSOVSKA MITROVICA

SUMMARY

The role of Isa Boletini in the time of the opening of the Russian consulate in Kosovska Mitrovica was of crucial political importance for the Serbian people living there. It was the time of intense Albanian oppression, which went unnoticed or ignored by the Turkish authorities. In the beginning, Isa Boletini was the protector of the Serbian population, whose consuls in Priština reported no crimes committed by him. Meanwhile, his actions reversed course. His activities were aimed against the Serbian people and the Turkish authorities, who in turn started losing their standing with the Albanians. With the growing support from the Austro-Hungarian Empire, the Albanian leaders organized numerous gatherings, which adversely affected the Serbian population. Those gatherings resulted in gradual renunciation of obedience such as avoiding to pay the Ottoman tax to the Sultan. Albanian opposition to the Russian consulate in Mitrovica rose to prominence. Consequently, the Russian representatives urged Constantinople to request for the Isa Boletini be removed from Mitrovica. The Sultan yielded to the Russian request, while Isa Boletini resisted and tried to bargain for himself, but eventually left for Constantinople. He hoped that the support of the local Albanian leaders would assure his swift return. His absence did not improve the position of the Serbian people, who were continually exposed to extortion and taxes.

Key words: Isa Boletini, Serbs, Albanians, Mitrovica, Ottoman Empire, Russian Consulate.